

- української вищої школи в контексті розвитку світового співтовариства. - Інтелігенція і влада. Зб.наук.праць. – Одеса: Астропринт, 2002. – Вип.1(2). – ч.1 – 300с. – С.73-79; Кузнецов Ю.М. Креативний підхід – головний інститут в інноваційному прориві/ Ю.М.Кузнецов. // Інтелектуальна власність. - 2011. - № 4. - с.12-16; Кузь В.Г. Нова українська школа за концепцією розвитку освіти на період 2015-2025рр./ В.Г.Кузь // Психологія і педагогіка. - 2017. - № 1. С.21-26 та інші.
3. Див.: Філософська думка, 2017, №6.

Жадько В. А., Бідзля П. О.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛІГЕНЦІЯ» ТА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ПРОШАРОК

Будь-яке дискусійне обговорення, надто ж якщо воно має науковий статус, має починатись із чіткого визначення понять, змісту якого дотримуються всі учасники. Інакше істина в таких дискусіях-суперечках не народиться. Такою є вимога логічного закону тотожності. Оскільки безпосереднім учасникам обговорення складно погодитись із визначеннями своїх колег, адже завжди є непереборне бажання хоча б із чимось не погодитись, пошлемось на авторитет видатних мислителів, на вчення яких всі вчені, науковці сформувались у такій якості.

І. Фіхте виходив із того, що філософ, абстрагуючись у процесі мислення від досвіду сприйняття об'єктів, формує свою свідомість як інтелігенцію. Якщо вона спрямована на речі, тоді це форма матеріалізму, або ж догматизму, оскільки вони, а не людина як суб'єкт, визначає її зміст [1,с. 216]. Оскільки конференція обговорює інтелігенцію як суспільний прошарок, то філософське бачення поняття інтелігенція відноситься до тієї категорії людей, які виходять з суб'єкт-об'єктної єдності. Тобто, інтелігенція – це той прошарок суспільства, який самого себе робить об'єктом як пізнання/самопізнання, так і суб'єктом само-перетворюючої життєдіяльності відповідно до тих сутнісних вимірів, що складають зміст їх індивідуально-родового покликання. Адже людина – суспільна істота, завжди приналежна до певного виду народної спільноти. Щоб бути причетним до народу, слід мати інтелігенцію як внутрішній стан душі, як дух необхідної життєдіяльності. «Це робить зрозумілим разом із тим те почуття необхідності, яке супроводжує певні уявлення: інтелігенція відчуває в них не який-небудь вплив із зовні (курсив наш – авт.), але вона відчуває в цьому діянні межі свого власного ества» [1,с. 219]. Звідси не зовсім коректно визначати інтелігенцію як прошарок людей, зайнятих розумовою працею. Знання, не підняті до глибин внутрішнього

душевного стану, не роблять людину інтелігентною, привабливою для інших прикладом належної поведінки.

Більш розширене визначення становлення духу об'єктивної інтелігенції маємо в діалектичній системі Гегеля, в його «Науці логіки». Коли він стверджує, що абсолютна ідея вирішує відпустити себе в природу, в життя, це означає, що дух пізнання в людині починає визначати спосіб її життєдіяльності як розумно-вольовий, а не афективний. «Поняття є не лише душа, але й вільне суб'єктивне поняття, що є для себе і тому володіє особистістю, – є практичне, в собі та для себе визначене, об'єктивне поняття, яке як особа є непрониклива, неподільна суб'єктивність, але яке точно так же не є виключна одиничність, а всезагальність і пізнання для себе і в своєму іншому має предметом свою власну об'єктивність. Все інше є помилковість, неясність, гадка, прагнення, свавілля і тимчасовість; єдино лише абсолютна ідея є буття, неперехідне життя, істина, що знає себе, і вся істина» [2, с. 288]. Ось чому він наголошував, що спосіб буття самосвідомості – це знання.

Тут варто виділити наступні моменти. Перший. Мати адекватне знання про зміст поняття інтелігенція можна лише в тому випадку, коли в конкретній людині, яка вважає себе інтелігентом, поєднане вільне суб'єктивне поняття про індивідуальну самість, яке, водночас, не лише володіє нею як особистістю, але є таким за своїм практичним спрямуванням на досягнення всезагальності поза собою, в інших людях як власній внутрішній сутності, без якої не існує також власної самості. Можемо констатувати, що йдеться про суттєве розширення розуміння змісту поняття інтелігенція до поняття абсолютної ідеї, яка являє собою «тотожність теоретичної і практичної ідеї», де «кожна з них є синтез устремління» [2, с. 288] до взаємодії, а не просто до суто зовнішнього використання, відчуженого від процесу самовдосконалення.

Другий. Маючи подібний рівень самосвідомості, суто понятійне знання набуває статусу об'єктивного духу, адже його зміст всезагальний, історичний, врешті, народний і загальнолюдський. Тобто, самосвідомість неможлива без того, щоб саме такі виміри духу визначали її як своє інше, як своє рідне, своє народне, своє загальнолюдське, а не чуже, не вороже. За відсутності такого рівня поєднання суб'єктивного й об'єктивного мотивація самосвідомості є свавільною, помилковою. Але, на жаль, не тимчасовою для переважної більшості людства, яке, не піднімаючись до рівня розуміння об'єктивного змісту поняття інтелігенції, чинить свавільно на підставі всього лише підсвідомого визначення відмінностей поміж людьми за полярними, а не діалектичними, протилежностями «свої – чужі». В історії людства це використовують люди, що мають освіту, але спрямовують отримані знання проти інших людей як чужих, як полярно

протилежних відносно них самих. Врешті, таких, яких варто знищити, хоча нищити потрібно себе самих як не причетних до об'єктивної сутності освіти як світла об'єктивного знання, світла інтелігенції, світла абсолютної ідеї, втіленій в способі власної життєдіяльності, що постійно наближається до розуміння змісту цих понять, розуміючи, що вони втілені в об'єктивному духові історії пізнання, а не в тілі окремої людини, яке може не подобатись із суто зовнішніх ознак. Для чого, звичайно, існують об'єктивні причини, але суто речові, а не сутнісні.

Звичайно, що такий рівень розуміння дає лише філософія, використовуючи метод інтелектуальної апперцепції як максимально можливому зосередженні пізнавальної уваги на сутнісних вимірах буття людини, не затьмарених видимістю уяви, для якої зовнішній вигляд є первинним.

Тепер спробуємо дати визначення того, що таке інтелігенція як суспільний прошарок. Отже, це категорія людей, спосіб життя яких визначений гармонійною єдністю особистого та суспільного, зумовленого високим рівнем самосвідомості, тотожній об'єктивним закономірностям існування суспільного буття, починаючи від народного і закінчуючи загальнолюдським. Такий рівень самосвідомості забезпечується якісною соціально-гуманітарною освітою, в основі якої розуміння людини і як природно-соціальної, і як соціально-природної істоти. При цьому слід брати до уваги, що якісною є та освіта, яка дає людині розуміння, з одного боку, вродженого їй природно-біологічного потенціалу, з другого, того, що цей потенціал має актуалізуватись у тих формах соціальності, які актуалізують і розвивають потенції, оскільки вони, як закони буття конкретної людини, мають всезагальний статус, тобто відображають суспільний загал як певну соціально-духовну цілісність.

Звичайно, що це ідеальне розуміння. Але не слід забувати, що всі поняття наук – це ідеальні типи (М. Вебер). Якою мірою природні та суспільні особливості впливають на життя кожної окремої людини, такою ж є її відхилення від ідеалу. Про це чудово говорить зміст вчень і досліджень представників філософської антропології, яка визначає людину як *homo sapiens est homo demens* – розумний безумець (Е. Морен). Тому можна запропонувати таку закономірність: чим більшою мірою життя людини підпорядковане здійсненню об'єктивно-наукових досліджень, тим більше підстав відносити її до інтелігенції як соціального прошарку суспільства. Адже жодна людина на всі сто відсотків не може діяти так, як це визначає поняття.

Беручи до уваги викладене, можемо навести деякі ментальні ознаки/властивості того прошарку українського суспільства, який можна умовно віднести до інтелігенції.

1. Це, насамперед, представники соціально-духовної гуманітарної сфери суспільства. Навряд чи попереду варто ставити представників матеріально-виробничої сфери, оскільки, як ми це бачили у І. Фіхте, їх життєдіяльність підпорядкована об'єктам природи, а не людини як у першу чергу соціально-духовної істоти.

2. Серед них носіями власне української народної ідентичності/інтелігентності є поети й письменники, композитори й виконавці їх пісенної творчості. Це визначено тим, що вони адекватно відображають історичний об'єктивний дух народу, матеріальним носієм якого є українська мова та її мелодика. Адже мова, за М. Гайдеггером, це дім людського буття, це духовний простір народної душі, її голос і водночас логос. Причому, не лише мова звукова, але й мова тих фізичних полів – кольорів, запахів, смаків, які об'єднують людей у певні спільноти у певних біогеоценозах.

3. Оскільки людина, за визначенням Вчителя, Філософа, тобто Аристотеля, є політичною істотою, своє досконале завершення вона знаходить у створенні держави. А тому «перший, хто організував державне спілкування, надав людству величезне благо» жити в межах «закона і права», позаяк «право, що служить мірилом справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування» [2, с. 379-380].

Це чи не визначальний критерій приналежності людини до прошарку інтелігенції, якщо брати сучасне українське суспільство. Обравши шлях до Європейського Союзу, слід пам'ятати, що їх державність як політична спільність побудована саме на заповідях Філософа. А він застерігав, що «людина, яка живе поза законом і правом, – найгірша зі всіх, бо несправедливість, що володіє зброєю, найтяжча за все; природа ж дала людині в руки зброю – розумову й моральну силу, а ними цілком можна користуватись у зворотний бік» [3, с. 380].

Таким чином, проблема українського народу в тому, що, з одного боку, існуючи як соціально-духовний феномен вже понад тисячоліття, з іншого, не маючи власної державності та проживаючи під примусом державних ідеологій, які не відображають його внутрішню сутність, він втратив власну духовну інтелігенцію. Тому прошарок української інтелігенції як певної суспільної структури досить незначний, а тому її голос багато в чому є голосом «волаючого в пустелі». Що, врешті, проявлялось упродовж усього часу сучасної державної незалежності. І найперше – у постійних спробах применшити роль української мови засобами протиставлення їй фактично другої офіційної, фактично – другої державної, а саме – російської. Як і фарисейський захист мов національних меншин, які в добу СРСР аж ніяк не захищались.

Звичайно, що в наш час розвинені держави не є виключно моноетнічними, моно-культурними. Українській інтелігенції, як і пересічним українцям, не властивий поділ людей на «своїх» та «чужих». Тому вище не йшлося про те, що російськомовний етнічний українець, тим більше етнічний росіянин чи представник інших народів не можуть мати народної інтелігенції. Але тут має бути інший критерій, а саме: ставлення до власної держави як до необхідного політичного інституту врахування та забезпечення можливостей для всебічного розвитку властивого їм питомого народного духу в їх гармонійному поєднанні.

Завдання надскладне, але без його вирішення навряд чи можна сподіватись на таку єдність. І це завдання мають взяти на себе якраз представники інтелігенції, для яких єдність являє собою єдність протилежностей, а не їх протиставлення. Тоді буде формуватись єдина політична нація, а не констатація того, що вона вже існує. На жаль, понад два десятиліття існування нашої державної незалежності не були просякнуті ідеєю єдності протилежностей насамперед тієї категорії громадян, яких традиційно відносять до інтелігенції. Попри територіальні відмінності, які існували і в 1991 році, понад 90% обрали такий спосіб існування країни. В тому числі дві області Донбасу дали понад 80% підтримки. Тому, маючи нині ситуацію фактичної російської агресії, чи не час саме інтелігенції продемонструвати всьому суспільству свою приналежність до інтелектуальної еліти нації, визначаючи свою політичну позицію духовною інтелігенцією, для якої розмаїття, а не одноманітність, мов і культур – норма їх життя як мислячих істот, для яких багатомовність і полікультурність – благо, а не примус.

Список літератури

1. Антология мировой философии. В 4-х томах / Философия древности и средневековья. Ред. коллегия: В.В. Соколов (ред. составитель первого тома и авт. вступит. статьи) и др. – М., „Мысль”, 1969. – Т.1. – ч. 1 и 2. – 936 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель. Наука логики. В 3-х т. – М., „Мысль”, 1972. – Т. 3. – 371 с.
3. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.И. Доватура. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – С.375-644.

ЖОВНІР М. М.

НОМІНАЦІЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ У ДЗЕРКАЛІ СВІТСЬКОГО ДИСКУРСУ

Ключовими номінаціями світського мовця кін. ХІХ–ХХІ ст., відображеними у світському дискурсі, можна вважати лексеми еліта, інтелігент, інтелектуал, богема, бомонд. Спонукою до фокусування